

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України, визначене Президентом пріоритетним завданням на найближчі чотири роки не можливе без унормування підходів до спрощення процесу досудового розслідування кримінальних правопорушень. Одним із способів виконання цієї мети є удосконалення інституту спеціальних знань, зокрема – шляхом вирішення юридичних конфліктів, які виникають під час залучення спеціаліста та експерта до участі у кримінальному провадженні. Більшість таких конфліктів знаходяться в площині наявної сукупності ризиків та загроз конституційно та процесуально закріпленим правам та свободам сторін та інших учасників кримінального провадження. Зокрема, це також безпосередньо стосується і суб'єктів спеціальних знань, якими є спеціаліст та експерт. Варто зауважити, що протягом останніх років тенденції кримінально-правової та кримінальної процесуальної політики призвели до появи нових форм процесуальних відносин, а також розширення меж, в яких вони функціонують. Найбільш вагомим значенням, серед іншого, набуло введення до національного законодавства інституту кримінальних проступків, що мало наслідком розширення переліку прав та обов'язків суб'єктів спеціальних знань.

Водночас, аналіз норм вітчизняного кримінального процесуального законодавства надає підставу для констатації, що більшість конституційних прав людини забезпечується шляхом визначення загальних засад, яким має відповідати форма та зміст кримінального провадження. Ці засади знайшли нормативно-правове закріплення в ст. 7 чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України). Зокрема, в ч. 1 цієї статті вказано, що зміст та форма кримінального провадження повинні відповідати загальним засадам кримінального провадження, до яких, зокрема, відносяться: верховенство права; законність; рівність перед законом і судом; повага до людської гідності; забезпечення права на свободу та особисту недоторканність; недоторканність житла чи іншого володіння особи; таємниця спілкування; невтручання у приватне життя; недоторканність права власності; презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини; свобода від самовикриття та право не свідчити проти близьких родичів та членів сім'ї; заборона двічі притягувати до кримінальної відповідальності за одне і те саме правопорушення; забезпечення права на захист; доступ до правосуддя та обов'язковість судових рішень; змагальність сторін та свобода в поданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості; безпосередність дослідження показань, речей і документів; забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності; публічність; диспозитивність; гласність і відкритість судового провадження та його повне фіксування технічними

засобами; розумність строків; мова, якою здійснюється кримінальне провадження [1]. Відповідно до судової та правоохоронної практики можна диференціювати захист прав людини під час застосування спеціальних знань за такими критеріями: 1) захист прав підозрюваного/обвинуваченого на всіх стадіях кримінального провадження шляхом забезпечення можливості брати повноцінну участь у досудовому розслідуванні, зокрема – знайомитись з результатами експертного дослідження речових доказів, заявляти відвід учасникам кримінального провадження (це також стосується і спеціаліста та експерта), користуватись технічними засобами та консультацією спеціаліста. В цьому ж контексті також необхідно відмітити низку процесуально визначених випадків, коли слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії можуть проводитись виключно за участі спеціаліста; 2) захист прав потерпілих осіб, зокрема під час проведення дій, до яких залучається суб'єкт спеціальних знань; 3) забезпечення захисту безпосередньо спеціаліста та експерта шляхом визначення в кримінальному процесуальному законодавстві їх прав та обов'язків; 4) забезпечення принципу змагальності в частині проведення експертиз шляхом забезпечення можливості стороні обвинувачення та захисту призначати повторні, додаткові, комплексні та комісійні експертизи.

Особливої уваги також заслуговує забезпечення належної участі спеціаліста та експерта шляхом визначення вимог до обсягу їх знань в КПК України та Законі України «Про судову експертизу». Так, в ст. 3 наведеного законодавчого акту зазначено, що судово-експертна діяльність здійснюється на принципах законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження. В ст. 4 передбачено, що незалежність судового експерта та правильність його висновку забезпечуються: визначеним законом порядком призначення судового експерта; заборонаю під загрозою передбаченої законом відповідальності втручатися будь-кому в проведення судової експертизи; існуванням установ судових експертиз, незалежних від органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування та суду; створенням необхідних умов для діяльності судового експерта, його матеріальним і соціальним забезпеченням; кримінальною відповідальністю судового експерта за дачу свідомо неправдивого висновку та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків; можливістю призначення повторної судової експертизи; присутністю учасників процесу в передбачених законом випадках під час проведення судової експертизи [2]. В кримінальному процесуальному та кримінальному законодавстві України також визначено межі відповідальності суб'єктів спеціальних знань за надання завідомо неправдивого висновку та відмову від виконання покладених обов'язків. Права та свободи спеціаліста та експерта також захищені кримінально-правовою заборонаю на втручання в діяльність судового експерта, перешкоджання з'явленню експерта та спеціаліста та примушування їх до відмови від давання висновку.

Забезпечення прав і свобод людини під час застосування спеціальних знань також реалізовано в ч. 2 ст. 242 КПК України, в якій передбачено підстави обов'язкового призначення експертизи: 1) встановлення причин смерті; 2) встановлення тяжкості та характеру тілесних ушкоджень; 3) визначення

психічного стану підозрюваного за наявності відомостей, які викликають сумнів щодо його осудності, обмеженої осудності; 4) встановлення віку особи, якщо це необхідно для вирішення питання про можливість притягнення її до кримінальної відповідальності, а іншим способом неможливо отримати ці відомості; 6) визначення розміру матеріальних збитків, якщо потерпілий не може їх визначити та не надав документ, що підтверджує розмір такої шкоди, розміру шкоди немайнового характеру, шкоди довкіллю, заподіяного кримінальним правопорушенням [1]. Такий підхід зумовлений необхідністю забезпечення належної та правильної кваліфікації кримінального правопорушення та встановлення об'єктивних меж кримінальної відповідальності особи.

Таким чином, проведені дослідження надало підставу для висновку про наявність взаємоузгодженого механізму нормативно-правового захисту сторін та учасників кримінального провадження як на стадії досудового розслідування, так і під час судового розгляду. Зокрема, це забезпечується шляхом гарантування прозорості та об'єктивності процесу пізнання, встановленню кримінального процесуального порядку застосування спеціальних знань, а також кримінально-правовою охороною прав сторін та учасників кримінального провадження.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII «Про судову експертизу». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

ЛІСОВСЬКА Анастасія

студентка 1 го курсу факультету № 4

Донецький державний університет внутрішніх справ

Науковий керівник:

ЮРАХ Віталій

доцент кафедри державно-правових дисциплін та публічного управління,

доктор юридичних наук

Донецький державний університет внутрішніх справ

МОЛОДІЖНИЙ ВОЛОНТЕРИЗМ ТА ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО КОНФЛІКТУ: ЮРИДИЧНИЙ АСПЕКТ

У складні повоєнні часи актуальним та архіважливим питанням державної політики щодо молоді є формування серед молодого покоління якостей, які допомогли країні вистояти у перші найскладніші дні та тижні з початку повномасштабної агресії російської федерації. Високий патріотичний дух та самопожертва всіх небайдужих до долі Української держави допомогли вистояти і рухатися далі до Перемоги. Важко й переоцінити роль волонтерського руху та вклад волонтерів у зміцненні обороноздатності країни.